

ZAGROŻENIA ZDROWIA PUBLICZNEGO

ROLA EDUKACJI
W PREWENCJI CHOROÓB

CZĘŚĆ 4

redakcja naukowa
Zbigniew Tokarski

ZAGROŻENIA ZDROWIA PUBLICZNEGO

ROLA EDUKACJI
W PREWENCJI CHOROÓB

CZĘŚĆ 4

redakcja naukowa
Zbigniew Tokarski

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

Stan prawny na 1 września 2016 r.

Recenzent

Prof. dr hab. n. med. Andrzej Buczyński, Uniwersytet Medyczny w Łodzi

Wydawca

Izabella Matecka

Redaktor prowadzący

Joanna Maź

Opracowanie redakcyjne

Dagmara Wachna

Łamanie

Andrzej Gudowski

Projekt graficzny okładki i stron tytułowych

Maciej Sadowski

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ

Więcej na www.legalnakultura.pl

POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by

Wolters Kluwer SA, 2016

ISBN: 978-83-8092-541-0

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wstęp	7
<i>Zbigniew Tokarski</i> Edukacja permanentna	9
<i>Małgorzata Wojciechowska</i> Edukacja w zapobieganiu nadwadze i otyłości – rola wysiłku fizycznego	17
<i>Lidia Ostrowska-Nawarycz</i> Prewencja w zakresie chorób wieku rozwojowego	30
<i>Zenon Gawor</i> Czynniki ryzyka chorób sercowo-naczyniowych	44
<i>Antoni Florkowski</i> Psychoedukacja i prewencja w wybranych zaburzeniach psychicznych zagrożających występowaniem zachowań samobójczych	67
<i>Iwona Łopacińska</i> Edukacja w stanach zagrożenia życia	82
<i>Grażyna Kozak</i> Wypadki i inne nagłe zdarzenia	92
<i>Andrzej Denys</i> Edukacja pacjentów i lekarzy w zakresie zapobiegania nadużywaniu antybiotyków	106
<i>Przemysław Lik, Marek Zadrozny</i> Prewencja chorób nowotworowych	120
<i>Mieczysława Wyderka</i> Prewencja raka szyjki macicy	136
<i>Zdzisław Kidawa</i> Wpływ czynników środowiskowych na procesy starzenia	147
<i>Agnieszka Renn-Żurek</i> Edukacja jako forma komunikacji terapeutycznej w pracy z pacjentami u kresu życia i ich rodzinami	159

Piotr Jamrozik

Edukacja młodzieży w zakresie zapobiegania zażywaniu substancji psychoaktywnych (narkotyki, dopalacze, alkohol) 168

Hieronim Bartel

Szkodliwość palenia tytoniu dla zarodka i płodu 179

Hieronim Bartel

Wirus Zika 192

Gabriela Henrykowska, Julian Wójtowicz

Polityka zdrowotna i promocja zdrowia a zdrowie Polaków w przyszłości 195

Jacek Michalak

Zdrowie Europejczyków w przyszłości 206

Małgorzata Lewicka, Paweł Lewicki

Edukacja w prewencji ryzykownych zachowań seksualnych młodzieży 217

Wstęp

Oddajemy do rąk Czytelników czwartą część opracowania *Zagrożenia zdrowia publicznego*, zatytułowaną *Rola edukacji w prewencji chorób*. Jest to praca zbiorowa przygotowana przez zespół naukowców i dydaktyków, w której poruszono najistotniejsze zagadnienia dotyczące edukacji i prewencji chorób.

W poprzednich częściach serii omówiono różnorodne zagadnienia związane z problematyką zdrowia publicznego wraz z metodami używanymi do przeciwdziałania występującym w tym obszarze zagrożeniom. Podstawowym problemem analizowanym w części czwartej jest prewencja, która ma na celu zapobieganie chorobom bądź innym niekorzystnym zjawiskom poprzez kontrolowanie czynników ryzyka oraz wczesne wykrywanie i leczenie chorób. Istotnym elementem profilaktyki jest zapobieganie powstawaniu niekorzystnych wzorców zachowań społecznych, które mogą przyczynić się do podwyższenia ryzyka zachorowania.

Wyróżniamy następujące fazy prewencji:

- 1) wczesną, której celem jest utrwalenie prawidłowych wzorców zdrowego stylu życia i zapobieganie szerzeniu się niekorzystnych modeli zachowań w odniesieniu do osób zdrowych;
- 2) pierwotną, polegającą na zapobieganiu chorobie poprzez kontrolowanie czynników ryzyka w odniesieniu do osób narażonych na czynniki ryzyka;
- 3) wtórną, której celem jest zapobieganie konsekwencjom choroby poprzez jej wczesne wykrycie i leczenie;
- 4) trzeciorzędną, czyli zahamowanie postępu choroby i ograniczenie powikłań.

Drugim ważnym zagadnieniem poruszonym w prezentowanym opracowaniu jest edukacja zdrowotna, pojmowana jako proces, w którym ludzie uczą się dbać o własne zdrowie. Edukacja zdrowotna stanowi element promocji zdrowia, oparta jest na naukowych zasadach i daje sposobność planowanego uczenia się, które umożliwia jednostkom podejmowanie świadomych decyzji dotyczących zdrowia i postępowania zgodnie z nimi. Jest to działanie planowane, ukierunkowane na uczenie się, dlatego ważną rolę przypisuje się w nim edukacji permanentnej (kształceniu ustawicznemu). Idea ta ma głęboko humanistyczny charakter, w centrum jej zainteresowania znajduje człowiek, któremu należy stworzyć optymalne warunki i możliwości nieustannego uczenia się, umożliwiając mu rozwój w sferze osobistej, zawodowej i społecznej. Kształcenie ustawiczne osób dorosłych trwa przez cały okres aktywności zawodowej, a często i dłużej – w okresie tzw. trzeciego wieku.

Książka stanowi uzupełnienie rynku wydawniczego w nurcie dotyczącym zagadnień zdrowia publicznego, dotychczas zdominowanym przez specjalistyczne opracowania, i skierowana jest do wszystkich osób zdrowych. Jest kontynuacją pozostałych tomów, omówiono w niej więc aktualne problemy zdrowotne Polaków. Jej przewodnim tematem jest związek zdrowia człowieka z szeroko rozumianą prewencją, edukacją i środowiskiem oraz próba odpowiedzi na pytania, jak zwiększyć efektywność opieki zdrowotnej bez nadmiernego wzrostu kosztów, a także jak uczynić każdego w większym stopniu odpowiedzialnym za własne zdrowie.

Opracowanie odpowiada na zapotrzebowanie osób troszczących się o swoje zdrowie, środowiska pracowników ochrony zdrowia i innych pracowników oraz działaczy różnych szczebli zajmujących się zagadnieniami prewencji i edukacji. Poszczególne rozdziały zostały opracowane przez profesorów i doktorów medycyny, którzy przedstawiają zagadnienia związane z ich specjalnością.

Na zakończenie warto podkreślić wielodyscyplinarne podejście do omawianych zagadnień. Monografia jest przeznaczona nie tylko dla czytelnika przygotowanego, zawarta w niej wiedza może być z powodzeniem wykorzystywana także przez organizatorów ochrony zdrowia, pielęgniarzy oraz edukatorów zdrowia.

dr n. hum. Zbigniew Tokarski

Zbigniew Tokarski

Edukacja permanentna

1. Rozważania na temat edukacji

Jak stwierdza W. Okoń, edukacja (łac. *educatio* – wychowanie) oznacza „ogół procesów i oddziaływań, których celem jest zmienianie ludzi, przede wszystkim dzieci i młodzieży, stosownie do panujących w społeczeństwie ideałów i celów wychowawczych” [7, s. 93]. Z kolei w leksykonie pedagogiki czytamy, że „edukacja to ogół oddziaływań służących formowaniu się (zmienianiu, rozwijaniu) zdolności życiowych człowieka” [6, s. 54]. Jednakże niejednorodność tego pojęcia ukryta jest w terminach „ogół oddziaływania”, „zmienianie”, „rozwijanie” i „zdolności życiowe człowieka”. Rozpatrywany bliżej ogół oddziaływań oznacza oddziaływania indywidualne i instytucjonalne, świadome i nieświadome. Natomiast same oddziaływania mogą być systematyczne, niesystematyczne, zaplanowane lub przygodne. Systematyczne i zaplanowane działania edukacyjne prowadzone są w szkołach, natomiast niesystematyczne i przygodne mają miejsce m.in. w interakcjach rówieśniczych i mogą kryć się w przekazach kultury, np. dziełach sztuki. Zmienianie czy rozwijanie może podążać w sformalizowanym konkretnym kierunku, przyjętym według kryterium zewnętrznego wobec jednostki, lub bez uprzednio obranego celu [4].

Zdolności życiowe człowieka dotyczą wielu obszarów jego funkcjonowania: intelektualnego, motywacyjnego, emocjonalnego, interpersonalnego i fizycznego. Można powiedzieć, że kształcenie to system działań, który zmierza do tego, aby uczącej się jednostce umożliwić poznanie świata, przygotować ją do zmieniania swojego otoczenia i kształtowania własnej osobowości. Kształcenie oddziałuje na osobowość wychowanka, a więc na jego potrzeby, emocje, motywację, relacje międzyludzkie.

Wielu przedstawicieli pedagogiki uważa, że pojęcie edukacji obejmuje procesy nauczania oraz wychowania i odnosi się do ogółu oddziaływań, które służą formowaniu całokształtu zdolności życiowych, w tym i religijnych, które czynią człowieka istotą dojrzałą, świadomie realizującą się, zadowoloną w danej kulturze, zdolną do krytyki i refleksyjnej afirmacji.

Edukacja stanowi zatem proces doświadczenia, który nigdy się nie kończy, ponieważ świat jest zmienny, a rozwój ucznia (osoby dorosłej) nie powinien być przerywany. Człowiek jest istotą stale rozwijającą się, a jego rozwój dokonuje

się poprzez własne działanie, w trakcie którego zarówno poznaje on świat, jak i go zmienia. Działanie zorientowane jest na rozwiązywanie problemów, które człowiek napotyka w swoim życiu. Jest więc ono źródłem wiedzy i dlatego uczenie się powinno być oparte na działaniu. Człowiek działając, rekonstruuje swoje doświadczenie, a korzystając z posiadanego już doświadczenia, nabywa umiejętność uczenia się, co stanowi jego ważną cechę. Zatem edukacja to warunek życiowego powodzenia jednostki konieczny do przeprowadzenia zmiany społeczeństwa.

2. Edukacja permanentna

Kształcenie obejmuje całą strukturę człowieka, zatem całość jego osobowości. Jest to proces, w którym uczestniczy jednostka lub wyodrębniona zbiorowość.

W. Okoń określa kształcenie ustawiczne jako „kształcenie ciągle, proces ciągłego doskonalenia kwalifikacji ogólnych i zawodowych”, który „stanowi zasadę współczesnego systemu oświaty, zgodnie z którą kształcenie trwa przez całe życie człowieka, obejmując odnawianie, poszerzanie i pogłębianie jego kwalifikacji ogólnych i zawodowych” [7, s. 205].

Edukacja permanentna, zwana również kształceniem ustawicznym, kształceniem permanentnym, edukacją ustawiczną, edukacją całożyciową, kształceniem ciągłym, kształceniem nieustającym, dalszym kształceniem czy też oświatą nieustającą, to kształcenie, które trwa przez wiele lat i stanowi proces ciągłego zdobywania wiedzy, doskonalenia umiejętności i kwalifikacji nie tylko zawodowych, ale i ogólnych. Jest to nic innego jak uczenie się przez całe życie człowieka, bez przerwy. Na podstawie literatury można stwierdzić, że kształcenie ustawiczne to idea edukacyjna o głęboko humanistycznym charakterze, bowiem w centrum zainteresowania stawia człowieka, któremu należy stworzyć warunki i możliwości do ciągłego uczenia się i doskonalenia, zapewniając przy tym najpełniejszy rozwój w sferze osobistej, zawodowej i społecznej. Dlatego warto przytoczyć definicję edukacji permanentnej, którą sformułował Z. Wiątrowski: „przez edukację permanentną rozumie się najczęściej ogół procesów oświatowo-wychowawczych, występujących w całym okresie życia człowieka, a zatem procesów całożyciowych, prowadzonych we wszelkich możliwych formach organizacyjno-programowych i we wszystkich sytuacjach kontaktów międzyludzkich” [10, s. 356].

Na gruncie polskim wyróżnia się dwa równoległe i równoważne znaczenia terminu „kształcenie ustawiczne”, w myśl których jest to:

- 1) „traktowanie kształcenia ustawicznego jako procesu całożyciowego,
- 2) traktowanie kształcenia ustawicznego jako kształcenia poszkolnego, kształcenia charakterystycznego dla okresu dorosłego człowieka” [10, s. 364].

To drugie, węższe znaczenie terminu „kształcenie ustawiczne” upowszechniło się w latach 80. minionego wieku. Zgodnie z definicją „kształcenie ustawiczne dorosłych to proces systematycznego uczenia się, następujący po zakończeniu obowiązku szkolnego lub wydłużonej edukacji stacjonarnej

i trwający przez cały okres aktywności zawodowej, a często i dłużej, w okresie tak zwanego »trzeciego wieku« [10, s. 365].

W naszym kraju istnieje długa tradycja kształcenia całożyciowego. Szczególne zasługi na tym polu propagowania edukacji permanentnej należy przypisać Komisji Edukacji Narodowej i jej działaniom podejmowanym w końcu XVIII w. Do rozwoju kształcenia ustawicznego przyczynili się również przedstawiciele filozofii mesjanistycznej oraz działacze oświatowi połowy XIX w., tacy jak A. Cieszkowski czy K. Libelt w Wielkim Księstwie Poznańskim, którzy dążyli do oświecenia mas i podniesienia oświaty ludowej na wyższy poziom. Duże znaczenie przypisuje się również ruchowi samokształceniowemu. Naukowe poglądy na temat edukacji ustawicznej na początku XX w. głosili L. Krzywicki, S. Karpowicz i H. Radlińska, która stworzyła podstawy pracy społecznej oraz oświaty dorosłych. W okresie międzywojennym wiele uwagi zagadnieniu kształcenia ustawicznego poświęcali w swoich publikacjach F. Znaniński, M. Librachowa, W. Spasowski, S. Hessen i J. Chałasiński. Jednak kwestia kształcenia permanentnego pojawiła się w latach 60. ubiegłego wieku, głównie pod wpływem kontaktów z krajami Zachodu. Przede wszystkim chodzi tu o wpływ organizacji międzynarodowych działających w powiązaniu z UNESCO, a także prac P. Legranda, B. Yeaxlea, P. Arendsa i poglądów E. Faurea, które zostały zaprezentowane w raporcie pt. *Learning to be: the world of education today and tomorrow* [10, s. 364].

P. Lengrand, jeden z teoretyków oświaty ustawicznej, przedstawił ciekawą koncepcję dotyczącą kształcenia ustawicznego. Uważał, że jest to zespół działań, który zmierza do stworzenia nowego systemu edukacyjnego. Twierdził on, że kształcenie ustawiczne jest różnie rozumiane, niektórzy autorzy postrzegają je wyłącznie jako kształcenie, doskonalenie lub przekwalifikowanie zawodowe, zaś inni utożsamiają je z oświatą dorosłych ujmowaną szerzej niż kształcenie zawodowe. Zdaniem Legranda podstawową zasadą kształcenia ustawicznego powinno być zachowanie ciągłości i systematyczności procesu uczenia się, co zapewnia jednostce stały rozwój i chroni ją przed zdezaktualizowaniem zdobytej wiedzy. Ponadto edukacja i rozwój każdego człowieka muszą przebiegać wielopłaszczyznowo.

Edukacja ustawiczna powinna być powiązana z celami oświaty, różnymi formami działalności człowieka, a nade wszystko z aktywnością w sferze kulturalnej, politycznej, technicznej i zawodowej.

Jak podkreśla J. Półturzycki, we współczesnych przemianach oświatowych kształcenie ustawiczne jako idea dominująca nie było jednakowo rozumiane w różnych środowiskach pedagogicznych, jednak w tworzeniu pełnego znaczenia tego pojęcia pojawiły się określenia pośrednie. Początkowo uważano, że istotą kształcenia ustawicznego jest doskonalenie zawodowe pracujących, jednakże głębsza analiza tego stanowiska doprowadziła do wniosku, że jedynie wszystkie dziedziny oświaty dorosłych mogą stworzyć odpowiedni system kształcenia, co wyraźnie odgraniczyło ideę kształcenia ustawicznego od szkolnictwa młodzieżowego oraz wychowania w rodzinie i środowisku [8].

Obecnie najpopularniejszy jest pogląd, że istota kształcenia ustawicznego obejmuje całe życie człowieka i służy jego rozwojowi. Kształcenie to stanowi naczelną zasadę określającą kierunek współczesnych reform oświatowych do-

Zbigniew Tokarski – doktor nauk humanistycznych, adiunkt, kierownik Katedry Pielęgniarstwa Klinicznego w Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, pielęgniarz psychiatryczny. Prowadzi wykłady z filozofii i etyki zawodu pielęgniarki, z zakresu badań naukowych w pielęgniarstwie, pielęgniarstwa psychiatrycznego i neurologicznego; autor i współautor wielu publikacji, m.in. współautor opracowania *Zakażenia szpitalne w wybranych oddziałach* i książki z serii *Zagrożenia zdrowia publicznego*.

- Książka stanowi kontynuację trzech poprzednich części dotyczących zagrożeń zdrowia publicznego. Podstawowym problemem analizowanym w części czwartej jest prewencja mająca na celu zapobieganie chorobom poprzez kontrolowanie czynników ryzyka oraz ich wczesne wykrywanie i leczenie. Autorzy poszukują odpowiedzi na pytanie, jak zwiększyć efektywność opieki zdrowotnej w tym zakresie bez nadmiernego wzrostu kosztów oraz jak uczynić każdego w większym stopniu odpowiedzialnym za własne zdrowie.
- W publikacji szczególną uwagę zwrócono na zapobieganie powstawaniu niekorzystnych wzorców zachowań społecznych, które mogą przyczynić się do podwyższenia ryzyka zachorowania, jak również na edukację zdrowotną rozumianą jako proces, w którym ludzie uczą się dbać o własne zdrowie.
- Poszczególne rozdziały zostały opracowane przez profesorów i doktorów medycyny, którzy przedstawiają zagadnienia związane z ich specjalnością.
- Książka przeznaczona jest dla menedżerów i pracowników podmiotów leczniczych, pracowników samorządowych odpowiedzialnych za programy promocji i ochrony zdrowia oraz dla pracowników naukowych zajmujących się szeroko rozumianym zdrowiem publicznym i jego promocją. Będzie przydatna również studentom kierunków medycznych i humanistycznych.

ISBN 978-83-8092-541-0

Cena 129 zł
(w tym 5% VAT)

Zamówienia:

infolinia 801 04 45 45, fax 22 535 80 01
zamowienia@wolterskluwer.pl
www.profinfo.pl

